

Пахальчук Н.О. Підготовка студентів до збагачення естетичного досвіду молодших школярів у процесі фізичного виховання / Пахальчук Н.О. // Наукові записки : зб. матеріалів наук.-практ. конф. викладачів і студ. інституту педагогіки, психології і мистецтва. Серія «Початкове навчання». – Вінниця : ВДПУ, 2011. – Вип. 9. – С. 120-124.

Пахальчук Н.О., канд. пед. наук,
асистент кафедри дошкільної та
початкової освіти Вінницького ДПУ
імені Михайла Коцюбинського

orcid.org/0000-0001-7098-3821

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ЗБАГАЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Проблема формування духовно розвиненої особистості молодшого школяра є однією з найактуальніших у педагогіці ХХІ століття. Наразі здійснюється активний пошук оптимальних шляхів удосконалення структури і змісту початкової освіти. Відбувається переорієнтація когнітивного підходу в організації навчально-виховного процесу, що характеризується засвоєнням певної системи знань, умінь та навичок до наскрізних, відкритих структур естетичного досвіду дитини, в якій гармонійно взаємодіють інтелектуальна, ціннісна та діяльнісна складові.

На думку багатьох учених, естетичний досвід відіграє суттєву роль у процесі розвитку особистості молодшого школяра, а саме: допомагає орієнтуватися в тому, що є прекрасним чи потворним, піднесеним чи низьким у поведінці та діяльності людини, тобто всі якості об'єктів і явищ навколишньої дійсності ціннісно порівнюються з еталонами досвіду [1]; виступає як основа цілеспрямованого передавання й розширення культурного та соціального досвіду [2; 3]; є передумовою актуалізації творчого потенціалу особистості, формування її естетичної культури [5; 7] тощо.

Характеризуючи поняття “досвід”, учені підкреслюють різні його параметри: досвід як діяльнісна сутність людини (П. Гальперін, Л. Занков, О. Леонтьєв та ін.); як один із компонентів структури особистості, що виражає змістовне в ній (Л. Воробйова [29], Н. Непомняща, К. Платонов, Т. Снегірьова та ін.); як стан індивідуальної свідомості, суб'єктивний духовний феномен сомоактуалізації (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та ін.); як світоглядний спосіб буття та життєдіяльності (М.Лещенко, Л.Масол, С.Мельничук, Н.Миропольська, О.Отич, О.Рудницька, Г.Тарасенко, О.Щолокова та ін.).

Особливий інтерес у межах досліджуваної теми становлять наукові праці, в яких предметом спеціального дослідження стало формування естетичного досвіду дітей молодшого шкільного віку та проблема взаємозв'язку естетичного та фізичного виховання особистості. Це, зокрема, роботи Т. Кислинської, Л.Куненко, А. Мелік-Пашаєва, О. Овчиннікової та ін., дисертаційні дослідження І. Гриценко, Т. Завадської, О.Кругляк, Т. Ротерс, С. Хлебик та ін. На думку вчених, “на уроках фізичної культури взаємодія фізичного виховання з естетичним спрямована на вдосконалення зовнішнього вигляду школярів. Це гармонійний фізичний розвиток, пропорційна тілобудова,

добре розвинені фізичні якості, показники здоров'я як умова краси зовнішньої і внутрішньої. Саме ці компоненти складають базу для розвитку в учнів естетичних смаків, естетичного задоволення, розуміння прекрасного в фізичних вправах і рухах людського тіла” [6,12].

Актуальність та доцільність вибору теми зумовлена необхідністю вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів згідно з вимогами суспільства до професіоналізму педагогів у галузі фізичного виховання особистості; потребою в збереженні духовно-ціннісного змісту освітнього процесу в часи стрімких соціальних змін; суперечністю між психолого-фізіологічними особливостями молодшого шкільного віку як сенситивним періодом формування естетичного досвіду дитини та недостатнім рівнем підготовки студентів до означеної діяльності у процесі викладання фізичної культури в початковій школі. Незважаючи на значну увагу педагогів і науковців до виявлення ефективних шляхів естетичного та фізичного виховання дитини, проблема їх взаємозв'язку залишається актуальною. У науці комплексно не досліджувались питання формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі фізичного виховання.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні трикомпонентної структури естетичного досвіду особистості та презентації методів та прийомів роботи зі студентами у контексті навчальної дисципліни “Теорія та методика викладання фізичної культури”.

Для організації естетичного виховання, й формування естетичного досвіду зокрема, необхідно послуговуватись певними принципами, що зумовлюють його теоретико-практичні аспекти. Окрім загальної системи вихідних положень, існує низка специфічних, що є основними для побудови ефективного процесу естетичного виховання. Так, учені виокремлюють наступні: принцип загальності естетичного виховання і художньої освіти; принцип єдності всіх сторін виховного процесу: розумового, трудового, морального, естетичного і фізичного; принцип комплексного впливу мистецтва і його взаємодія з основами наук; принцип творчої самореалізації учнів; принцип естетики дитячого життя, естетичної організації дитячої діяльності [4, 67].

У процесі дослідження нами виокремлено трикомпонентну структуру естетичного досвіду:

- *акумулятивний компонент* включає емоційно-позитивну реакцію на об'єкти та явища навколишньої дійсності, асоціативно-образну обробку естетичної інформації, естетичні знання;

- *ціннісно-спонукальний компонент* – естетичні почуття до природи та мистецтва, естетичну оцінку об'єктів і явищ навколишньої дійсності та творів мистецтва; естетичні мотиви практичної діяльності;

- *творчо-результативний компонент* – художньо-творчу інтерпретацію естетичних вражень; креативність особистих поведінкових програм; екстраполяцію естетичного досвіду на інші сфери життєдіяльності з метою розширення соціального досвіду.

Компонентний розподіл є умовним, адже естетичний досвід за обґрунтованого педагогічного керівництва функціонує як єдина система, що

постійно циркулює, розвивається, збагачується та переходить на вищий рівень свого розвитку.

З метою розвитку в студентів науково-педагогічних інтересів до професійної діяльності, пов'язаної із збагаченням естетичного досвіду дитини у контексті навчальної дисципліни “Теорія та методика викладання фізичної культури” майбутні фахівці готували реферати з подальшим його захистом. Зокрема, студентам пропонувалась така тематика рефератів: “Аксіологічні вимоги до проектування та проведення уроку фізичної культури в початковій школі”, “Взаємозв'язок естетичного та фізичного виховання в педагогічній спадщині В.Сухомлинського”, “Мистецтво техніки фізичних вправ”, “Використання міжпредметних зв'язків під час проведення уроків з фізичної культури”, “Активізація оцінної діяльності учнів засобами мистецтва”, “Краса фізичної зовнішності людини”, “Естетизація освітнього середовища у процесі фізичного виховання молодших школярів”, “Використання педагогами нетрадиційних сюжетно-рольових уроків з фізичної культури”; “Фізкультура, казка, гра” (з досвіду викладання фізичної культури в початковій школі); “Використання естетико-виховних методів, прийомів та форм роботи у процесі фізичного виховання дітей”, “Організація та методика проведення рухливих ігор на мистецькому матеріалі”; “Естетичний розвиток особистості дитини у процесі фізичного виховання”, “Роль та значення естетики поведінки у фізкультурній діяльності” тощо.

З метою формування у студентів практичних умінь і навичок збагачувати естетичний досвід молодших школярів у процесі фізичного виховання нами було запропоновано внести в зміст завдань педагогічної практики для майбутніх учителів початкових класів певні види роботи, зокрема:

- Виготовити графічну модель художньо-естетичного оформлення інтер'єру класу (назва стендів, куточків, їх наповнення, розміщення, кольорове вирішення) із використанням естетико-виховного потенціалу об'єктів і явищ навколишньої дійсності та інтеграції мистецтв. Запропонувати та запровадити певну систему роботи з учнями, використовуючи ці стенди, з метою урізноманітнення спектра естетичних уподобань та смаків дітей у галузі фізичної культури.
- Викласти власні міркування з проблеми збагачення ціннісної сфери учнів у процесі формування естетичного досвіду як педагогічний проект.
- На основі власних спостережень здійснити експертну оцінку результативності формування естетичного досвіду молодших школярів на уроках фізичної культури. Розробити план-конспект уроку із використанням міжпредметних зв'язків та естетико-виховних прийомів.
- Запропонувати можливі варіанти тем позакласних фізкультурно-оздоровчих заходів для молодших школярів із використанням творів мистецтва та естетичного потенціалу природи.
- Визначити методичні рекомендації вчителям початкових класів щодо використання естетичних елементів навколишнього природного середовища, в якому проходять заняття з фізичної культури.
- Спрогнозувати варіанти різних форм творчої роботи з молодшими школярами на основі інтеграції музичного мистецтва та фізичної культури

з метою налаштування учнів на розширення меж використання набутого естетичного досвіду.

- Організувати виставку художньої творчості учнів, спрямовану на виявлення естетичного потенціалу фізичної культури на тему “Відкрий красу фізичної культури”.
- Провести 25 – 30 уроків (включаючи всі предмети початкової школи); у моделюванні планів-конспектів використовувати прийоми з формування естетичного досвіду молодших школярів: милування красою олімпійського (національного, народного) виду спорту; мистецькі розвідки (дослідження естетичних уподобань відомих українських спортсменів (гімнастів, футболістів, легкоатлетів, баскетболістів тощо); розв’язи вузлик з фізичної культури тощо. У плані-конспекті описати ціль використання прийому естетико-виховної роботи; його алгоритм; засоби, необхідні для оптимальної взаємодії вчителя і учня; можливі труднощі в його реалізації.
- Змоделювати та провести 5 фізкультурно-оздоровчих заходів (дні фізкультурника, свята, дні здоров’я, змагання тощо). У плані-конспекті виховного заходу розписати алгоритми формування ціннісно-спонукального компонента естетичного досвіду дітей.
- Узяти участь у батьківських зборах із виступом на естетико-педагогічну тематику: “Мистецтво фізичного виховання у родині”, “Взаємозв’язок естетичної та фізкультурно-оздоровчої діяльності сім’ї”, “Фізична культура та світ прекрасного” тощо. Запропонувати батькам методичні рекомендації щодо формування акумулятивного, ціннісно-спонукального та творчо-результативного компонентів естетичного досвіду учнів у процесі фізичного виховання.
- Підготовка та проведення фізкультхвилинок і пауз, шкільних перерв із використанням естетико-виховного потенціалу мистецтва та природи.
- Змоделювати та провести один із видів нестандартних уроків із фізичної культури, спрямованих на інтеграцію змісту різних предметів початкової освіти (музики, образотворчого мистецтва, читання, природознавства тощо).
- Розробити анкету (дослідницьку бесіду) й провести психолого-педагогічне дослідження з метою виявлення місця методу створення естетико-виховних ситуацій у системі роботи вчителів початкових класів на уроках фізичної культури. Узагальнити результати роботи в діаграмі.
- Запропонувати творчі завдання для молодших школярів на виявлення рівня сформованості вибраного компонента естетичного досвіду дитини. Провести відповідне діагностування. На основі результатів передбачити можливий варіант системи роботи та ін.

Також у контексті навчальної дисципліни “Теорія та методика викладання фізичної культури” студенти ознайомлюються з естетико-виховними прийомами роботи. На нашу думку, з метою формування в учнів інтересу та естетичного ставлення до світу спорту доцільно використовувати авторський прийом “*милування красою олімпійського (національного, народного) виду спорту*”. Кроки організації навчально-виховної взаємодії з дітьми (на прикладі гімнастики):

Перший крок:

- Непряме представлення виду спорту (загадка, вірш із пропущеним словом та ін.), введення у казкову ситуацію.
- Представлення історії виникнення гімнастики та цікавої інформації про відомих гімнастів.

Другий крок: технічна підготовка з гімнастики у світлі принципів довершеності, доцільності, краси та гармонії; осмислення естетичної своєрідності гімнастики (акробатичних вправ, вправ з рівноваги, лазіння та перелазіння тощо).

Третій крок:

- Вправа “Промінчики сонечка”: підбір метафор, порівнянь, позитивне асоціювання обраного виду спорту.
- Презентація художнього матеріалу для активізації спостережливості та уваги (вірші, загадки, пісні, музичні твори тощо).

Четвертий крок:

- Роздуми на тему: “Що було б, якби не було гімнастики”.
- Вирішення педагогічних ситуацій (педагог пропонує дітям розв’язати казкові ситуації та ситуації з життя, що пов’язані з представленим видом спорту).

П’ятий крок: складання катренів (чотирирядковий вірш) про обраний вид спорту. Дітям пропонуються 1-3 вже написані рядки.

Шостий крок: добір художньо-творчих завдань для закріплення отриманих вражень (наприклад, виконання пластичного етюду під музику).

Таким чином, у процесі викладання учителями предмету “Фізична культура” у початкових класах доцільно здійснювати зв’язки з естетичним вихованням й вирішувати проблеми формування естетичного досвіду молодших школярів. На нашу думку, *естетичний досвід молодшого школяра* – це інтегральний компонент естетичної діяльності, який акумулює найважливіші духовно-практичні аспекти взаємодії дітей з навколишнім та віддзеркалює особистісно детерміновану систему їхніх ставлень до світу. Ефективності процесу формування естетичного досвіду учнів сприяють психологічні особливості дітей цього вікового періоду: підвищена чутливість та яскравість сприйняття, здатність до глибоких естетичних переживань та власних естетичних оцінок, стійке бажання виявити себе у художньо-творчій діяльності, багатство уяви та ін.

Подальшого дослідження потребує питання визначення організаційно-педагогічних умов реалізації взаємозв’язку фізичного та естетичного виховання молодших школярів, розроблення науково-методичного забезпечення наступності у формуванні естетичного досвіду дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у процесі фізичного виховання.

Література:

1. Гриценко І. В. Формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання”. – Херсон, 2002. – 19 с. : рис.
2. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву. – К.: Вища шк., 1976. – 176 с.

3. Карась Г. В. Формування естетичного досвіду старшокласників у фольклорних колективах: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Педагогіка та історія педагогіки". – К., 1996. – 23 с.
4. Мельничук С. Г. Естетичне та трудове виховання молодших школярів: Посіб. для студ. пед. фак., вчителів поч. класів, вихователів груп продовж. дня. – К., 1994. – 100 с.
5. Печко Л. П. Накопление и активизация культурного и эстетико–художественного опыта в педагогическом процессе (средний и старший возраст) // Эстетический опыт личности как условие освоения культуры в образовательном процессе школы и вуза: Сб. науч. тр. / Л. П. Печко, М. Г. Назарова, Р. А. Куренкова и др.; Ин-т худож. образования РАО, Владимирский государственный пед. ун-т. – М., 2003. – С. 125–143.
6. Ротерс Т. Т. Музично-ритмічний розвиток школярів у взаємодії фізичного і естетичного виховання // Теорія та методика фізичного виховання. – 2006. – № 3 (23). – С. 12–14.
7. Тарасенко Г. С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти: Монографія. – Черкаси: Вертикаль ; Вид. ПП Кандич С.Г., 2006. – 308 с.